

munkáját – véleményünk szerint kitűnően. A műszaki szerkesztés, tipográfia és borító Palotás Klára, a képszerkesztés Piros Olga szakértelmét és ízlését dicséri.

A kiváló és impozáns kötet mind tartalmában, mind küllemében méltó az abban megidézett és az azt megálmódó nagy tudósok emlékéhez!

(*Babinszki Edit–Horváth Ferenc* [szerk.]: A Balaton kutatása Lóczy Lajos nyomdokán. Magyarhoni Földtani Társulat, Budapest, 2020. 339 oldal)

Hála József

MONOGRÁFIA A MOLDAVI MAGYAROK PÁRVÁLASZTÁSÁRÓL, HÁZASSÁGÁRÓL ÉS GYERMEKVÁLLALÁSÁRÓL

„*Beadta a nyakát a járamba*” – ez jutott eszembe, amikor Halász Péter pusztinai *nyírászás* borítójú kötetét elolvastam. A kötet anyagát a szerző szinte egy életen keresztül gyűjtötte, írta, jegyezte. Halász Péter fiatal kora óta foglalkozik a moldvai magyarok műveltségével, mindig is kötődött valamilyen szinten hozzájuk. Minden szabadságát a moldvaiaknál töltve, sokszor nehézségekbe ütközve járta a falvakat, így alkalma adódott beépülni a közösségeikbe és más szemüvegen keresztül is látta az első pillantásra sokszor láthatatlant. A lelket is segítségül kell hívni ahhoz, hogy a kutató több mindenhez közelebb kerüljön. Ilyenkor merülnek fel az újabb és újabb kérdések, amikre csak később érkezik a válasz.

Halász Péter könyve az élet körforgásnak minden zezugát igyekezett bejárni, megfigyelni és leírni. Mert aki egyszer megszületik, annak Isten előbb-utóbb kirendeli a párját és ennek révén ismét élet születik: „*az ember élete egy körforgás, tulajdonképpen mindegy, hogy hol kezdünk bele*” – írja a szerző a bevezetőben. A könyv címe kapcsán pedig megjegyzi, hogy „*az emberélet fordulójának láncolata ebben a formában*

nem is fogalmazható meg egyértelműen a néprajztudomány szaknyelvén, ezért szívem szerint ezt az irodalmibb csengésű címet adtam munkámnak... mert hát erről lesz szó...”

Az olykor igen olvasmányos, élethűen leíró részek hatására gondolatban már az otthoni tájakon, az eseményeken és a szereplők között érezhettem magam. „*Ez a monográfia azonban nemcsak végigkíséri az ember életét a kisgyermekkorai játszadózástól, szeretősdtől, a bimbózó érzelmektől, a ki- és beteljesedésen keresztül a gyermekáldásig, akiknek felnövésével aztán újraindul, ismétlődik a kör; hanem azokat az erőket is keresi, vagy legalábbis keresni próbálja, amelyek a körforgások során igazítják, lendítik, segítik vagy fékezik a sorsát.*” Halász Péter kötetéből kiderül, a moldvai magyarok életéhez számos hiedelem és archaikus elem tartozik, és az emberi élet körforgásában oly sokszor a bű, a bánat és a nyomorúság is helyet kap, és kíséri végig azt. A moldvai magyarok világa igen összetett, hiedelmekben gazdag és kifürkészhetetlen. És ettől a világtól, életmódtól az archaikusság és a nyomorúság elválaszthatatlan: ma is előttem él anyóm házának képe, ahol a kékre festett falak között, a kicsiny ablakokkal ellátott alacsony szobákban, a nyolcgyermekes családban egyaránt volt jelen a szeretet, az öröm, a munka és olykor a keserűség.

A szokásmonográfia nagyszerűen öszszegezi mindazt, amit egy kutatónak tudni lehet és tudnia kell egy közösségről. A magyarországi születésű szerző útja 1966-ban kezdődött, amikor először utazott Moldvába és azóta életének jelentős részét ennek a magyar népcsoportnak szentelve figyelte, megélte és gyűjtötte mindennapjaik, ünnepeik és az életfordulójukhoz fűződő szokásait. Ma már családtagként is jelen van a moldvaiak életében, és jártassága, ismerete nem csak egyetlen településre terjed ki, hanem a Szeret és a Tázló mentén élő, és nem utolsósorban az „északi csángó” közösségekre is. Gondos és szakszerű összeállítását történelmi visszatekintés indítja, így vezeti

el az olvasót a moldvai tájakra. A térben és időben való megjelenésüktől, a szenvedéseken és viszontagságokon keresztül egész a mai napig leírja helyzetüket. Ebben alfejezetekre osztva és részletesen taglalja a moldvai magyar népesség betelepülését, Moldva középkori magyar népességének pusztulását, belső migrációját, a különböző háborús események, árvizek és földesurak/fejedelmek hatását, a túlnépesedés miatti népmozgásokat és a moldvai magyarságból kiszakadt kisebb csoportok sorsát. „Az egykori Etelköz, a mai Moldva olyan tehát – olvashatjuk –, mint egy hatalmas szív, ami szívja és löki az erekben a vért – a magyarságot. Néha évszázadonként dobban egyet, máskor gyakrabban.” Ez a megfogalmazás is azt igazolja a szerző „szívbeli” elköteleződését nem csak a tudomány, hanem a moldvai magyar közösség iránt is, hiszen enélkül nem is dolgozhat eredményesen a kutató, aki az elmúlt évtizedek során többször igyekezett kisebb-nagyobb részleteket megmutatni, megírni Moldva kevésbé is-

mert világából. Számos tanulmánya és kötete után, egy újabb, naposabb, talán érzelmesebb és mégis az élet rendjéhez tartozó monográfiát állított össze. „Hiszen a párválasztás, a szerelem talán soha meg nem ismétlődő, minden lehetséges fájdalmaival együtt is euforikus, vissza nem térően boldog érzelmi állapot.” Ugyanakkor a gyermekáldásnak, a gyermeknevelésnek minden racionális és rituális pillanatát, érzelmi, társadalmi és vallási vonatkozását, költészetét, erotikus és gazdasági vetületeit és nem utolsósorban az összetett hiedelemvilágát is összesítette. Mindezt nagyrészt a saját gyűjtéseire alapozta, de az értelmezésben a jelentős szakirodalom is segítségére volt.

A párválasztás előzményei és következményei című fejezete a gyermekkori játszadózástól a házasságkötésig mindenre kiterjed. Magában foglalja az élet során történő eseményeket, a naptári ünnepek szokásait, a hagyományok és a tánc szerepét a párválasztásban és a gyakori párválasztási rituálékat. Például, „Mikor a pap ház szentelni járt, Pusztinában is piros cérnát tett a küszöb mellé a lány. Ha a pap átlépte, vagy rálépett, akkor aztán a kíváncsi leány az ujjára tekerte a cérnát, hogy éjjel megálmodja, ki lesz a férje.” Ebből a fejezetből ismerhetjük meg a leányok és legények ismerkedési alkalmait és helyeit, mint például a guzsalyas vagy a tánc, ahol a legények és a leányok egymásra találhatnak és egymásnak olyan szimbolikus tárgyakat ajándékozhatnak, mint a ruhacska, ami szóttos kendőcske. Ezeket leginkább a serdülő korban lévő fiatal lányok készítették és adták, ezzel jelezve, hogy már szerelemre érettek és lehet velük a kapu előtt beszélgetni. Ezek az alkalmak a ropogós kacagások, a tréfálkozások, de a panaszkok és a keserűség megosztásának helyei voltak, és a leányok ekkor mutathatták meg szorgosságukat a legényeknek. A munka a guzsalyasban sokszor csak ürügy volt, hiszen amint a legények megérkeztek a lányos házhoz, a munka háttérbe szorult: inkább egymást figyelték és néha-néha még a lámpa is eloltódott... Fontos megemlíteni, hogy az ismerkedés módja az évek múlásával megváltozott, de a mai napig igen színes, gazdag és eseményekben dús a párválasztás jelensége. A fejezet során a szerző kitér a leányok viselkedésére, a viseletére és leányságukra, a szerető viszonyra – ami nem azonos a magyar irodalmi nyelvben használt szerető fogalommal. A viseletkutatók álomvidéke lehet Moldva, hiszen a leányok és a legények viselete egy azonosító jel ezekben a közösségekben, legfőképp a leányok hajviselete. Ezek formái, díszei, viselési alkalmai és szabályai nagymértékben képviselik a társadalomban elfoglalt helyet, az életkort, egyfajta presztízs-ként vannak jelen a helyi közösségben.

Az endogámia-exogámia, vagyis a párvalasztás lokális vagy falun kívüli gyakorlata, nagymértékben a társadalmi mobilitás függvénye a moldvai magyarság körében és igen erősen meghatározta a párvalasztást. Fontos volt egykor, hogy honnan hova viszik a leányt-legényt. Hosszú időn keresztül a falvakban az endogámia gyakorlata volt elterjedve, azonban a XVIII. században keletkezett Tázló és Beszterce mentén lévő falvakban hagyományosan egymás között házasodtak. Így Frumósza, Kicsiszalanc, Kukujec, Lészped, Pusztina, Ripa, Szerbek lakossága nem csak a közelség miatt, de a közös származás tudata miatt is főként egymással házasodott. Fontos kiemelni, hogy ezek a falvak eljártak egymás búcsúiba is, ami ugyancsak szoros társadalmi kapcsolódást jelentett számukra.

A *Menyegző, lakodalom, nunta* című fejezet részletesen bemutatja ezeknek az eseményeknek az előkészületeit, a háztűznézőt, a leánykérést (ebben a pár kihirdetését, a *csírkötözést*, a *szabogatást* és varrást, a *virágospálcát* is), a *hivogatást* (a kapu feldíszítésével és a polgári esküvővel) és magát a lakodalmat minden apró részletével együtt. Az olvasó megismerheti a lakodalom presztízsének változásait, az öltözeteket és az események forgatókönyvét, de a házassági szokások változásait, a különböző kirívó eseteket és a kapcsolódó hiedelmeket is.

A családról és a gyermekről szóló fejezet a lakodalom utáni pillanatoktól kezdődően taglalja a fiatal házások mindennapjait. A régi moldvai világban (de napjainkban is) az asszonyok élete nem egyszerű. Ha „*beadta nyakát a járomba*”, vagyis férjhez ment, akkor vállalnia kellett a következő nyeket is. Mivel a legény háza legtöbbször a *nunta*, a lakodalom után lett kész, így a menyecskének nagyon gyorsan be kellett épülnie anyósa háztartásába. A „családtervezés” mint olyan, a hagyományos paraszti világban ismeretlen fogalom volt, de azért jelen voltak a gyermekáldást elősegítő és a fogantatást akadályozó praktikák. Az anya-

ságra, a gyermeknevelésre már kora gyermekkoruktól felkészülnek, hiszen gyakran vigyáznak testvéreikre, így belenevelődnek ebbe a szerepbe.

Természetes volt és talán ma is az számukra, hogy majd egyszer nekik is gyermekük születik és talán el sem tudják képzelni gyermek nélkül az életüket. Mindehhez nagyon sok hiedelem kapcsolódik, már a lakodalom napján vannak olyan cselekedetek és fordulatok, amelyek a népi hiedelem szerint elősegítik a gyermekáldást. A hagyományos paraszti világban, így a moldvai közösségekben is a gyermeket az Isten ajándékának tekintették, azonban arra is volt példa, hogy a gyermekáldás megakadályozására is sor került. Mivel a fogamzásgátlás nem volt elterjedt gyakorlat a csángómagyar közösségekben, így a magzatelhajtás volt szinte az egyetlen megoldás.

A nő „*teherbe*” esése Moldvában értékrendet hordozó állapot. A *terhes* szó nagyon ritkán hangzik el a moldvai településeken, így a *teribe van, eltejesedett, hordozós, nehezes, áldott állapotban van, nincs magára, viselős* kifejezésekkel illetik a várandós asszonyokat. Ezek a kifejező szavak önmagukban is mutatják, hogy a gyermeket váró asszonyokat megkülönböztetett és megbecsült tekintettel nézik, a viselőséget nem tehernek tekintik, hanem elsősorban állapotnak. Ehhez az időszakhoz is igen sok hiedelem és mágikus cselekvés is kapcsolódik. Az ilyenkor gyakran előforduló kíváncsiság, az emiatti lopás, a szemmel való rontás elég gyakran előfordul a várandósság idején.

A szülés is számos olyan cselekvést és ritust foglal magában, amelyek erősségében hisznek az asszonyok. A bába szerepe ekkor igen felértékelődik és gyakran egy orvos tudásával vetekedő, gyakorlatát pedig akár felül is múló asszonyról van szó, aki maga is többször átélte a szülés fájdalmát és örömét. A bába, a szappanos víz és a nyugtató simogatások segítették át az asszonyokat a szülés nehézségein, jelenléte biztonságérzetet jelentett számukra. A bába szerepe azonban

nem csak a szülés idején volt fontos, hanem az az utáni napokban, hetekben, hónapokban is. A bába mind a mai napig eljár a betegágyas asszonyokhoz és megfürösztí a csecsemőt, az édesanyát.

A hagyományok szerint csak az anya *kiaivatása* után kerülhetett sor a *keresztelőre*. Ma már arra is van példa, hogy ugyanazon a napon történik a kettő. A szülés után 6 hétig, azaz 40 napig az asszony nem mehetett ki a házból. Ehhez az időszakhoz is számos hiedelem kapcsolódott: nem merítetett vizet a kútból, nem veteményezhetett, hiszen úgy tartották, hogy „*hét singig ég ki a föld alatta*”, mert tisztáltalan. Amíg otthon szültek az asszonyok, addig ezeket a napokat könnyen átvészelték, hiszen a bába vagy komaasszonyok, rokonok látták el a családot. Amióta kórházban szülnek, a bába csak a fürösztést végzi el, és a többi munkát a szomszédok, a család hozzátartozói, a komaasszonyok. A rituális *ételhordás* jelentős segítség a szoptató asszónynak, hiszen majdnem minden nap ellátja valaki a családot eledellel.

A *keresztelő* az a mozzanat, amikor nem csak a család, hanem *buba* is *megkönnyebül*. Moldvában mindig igyekeztek minél korábban megkeresztelni a babát, hiszen akkortól tekintették védettnek, és úgy tartották, hogy korai halála esetén így a túlvilágon az üdvösség várja. A keresztzülöket, a komákat „*mürokonok*”-ként tartja számon a néprajztudomány, és a moldvai közösségekben folyamatosan szerepet kapnak a gyermek életében. A keresztelőnél is megjelennek olyan megkerülhetetlen hiedelmek, amelyek végigkísérik az anyát, a családot.

A monográfiából a moldvai magyarok mindennapjainak olyan szeletét ismerhetjük meg, amely egykor virágzott, de ma már lassacskán elvirágozik. Ezek az elemek átalakulnak, de a lényegük megmarad. A mély vallásossággal párhuzamosan a mold-

vai közösségek a hiedelemvilág kincseshányóját rejtik, amely talán soha nem fog veszíteni jelentőségéből. A modernizáció, a migráció hatásai révén csupán átalakulnak, változnak, mint minden más vidéken, de az emberek életében valamilyen formában így is megmaradnak. Ez a könyv tanúja annak a világnak, életmódnak és életmintának, amit a moldvai magyarok követnek és sajátjuknak tekintenek. A gyermeki tisztaság, a fiatalkori szerelem, a párválasztás, a családhoz és a gyermekhez kapcsolódó szokások, rítusok, hiedelmek talán akaratuk ellenére is részei a mindennapjaiknak, az életük folyamatának.

Halász Péter olyan világba vezet az olvasót, ahol a hiedelem, a mágikus és a rituális cselekedetek, a szomorúság és az öröm, a mindennapok és az ünnepek, a gazdaság fontossága, a viselkedési minták, a viselkedés, a motívumvilág erőteljesen rávetítődik az emberi életre és ennek körforgására. És mindezt úgy adja át nekünk, az olvasóknak, mintha mi is ugyanott, ugyanakkor láttuk volna, hallottuk volna mindazt, amit leír. Minden szerteágazó virágjával együtt a moldvai hagyományos világnak, a moldvai magyarok érzelmi, vallásos életének, együvé tartozásunk tudatának meggyőző vetületével gazdagítja a néprajztudományt.

Köszönettel tartozom a moldvai magyarok nevében is Halász Péternek, hogy hű maradt egy életen keresztül a kultúránkhöz, hogy az évek során nagy becsben tartotta és tartja az adatközlők tudását, és legfőképp, hogy mai napig kitartóan és lenyűgözően nyújtja át a moldvai magyarokról szóló felbecsülhetetlen tudását a jövő nemzedékének – nekünk.

(*Halász Péter*: Az első csóktól az első gyermekig. A párválasztás, a házasság és a gyermek a moldvai magyarok szokás- és hiedelemvilágában. Tortoma Kiadó, Barót, 2020. 454 oldal)

Fazakas-Timár Karina